

Sv. Mihovil u Lažanima

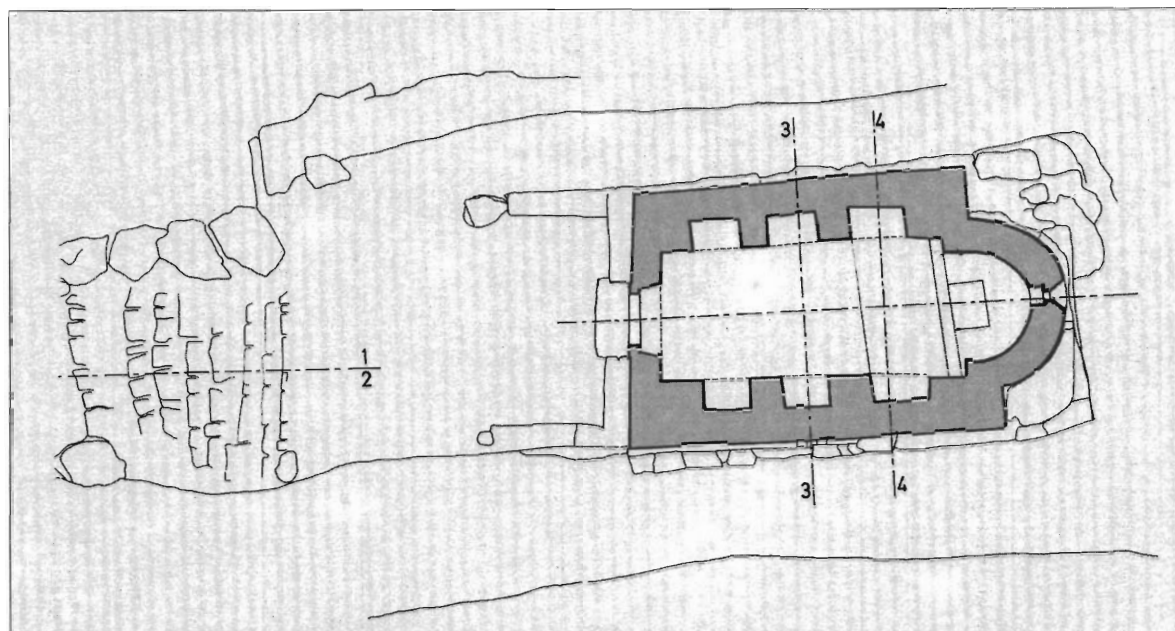
Tonči BURIĆ, muzejski savjetnik
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR - 21000 Split, S. Gunjače b.b.

U suradnji s Državnom upravom za zaštitu spomenika kulture u Splitu, koji je vršio konzervatorsko-restauratorske radove, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika obavio je zaštitna iskopavanja u crkvi Sv. Mihovila u Lažanima u Kaštel - Kambelovcu u veljači 2000. godine. Iskopavanja su bila ograničenoga obima i trajanja, a provedena su samo u unutrašnjosti crkve. Nalaza praktički nije ni bilo, a utvrđena je izvorna romanička podnica u apsidi crkve. Također je ustanovljeno da crkva leži u prostoru na hrbatu brijega koji je ograden pravokutnikom od masivnih blokova kamena, a unutar kojega je živa stijena i nasip od šuta i kamenja. To je i razlog zašto nisu očuvana starija zdanja: starokršćansko i možda rimsko pogansko, čemu u prilog idu stariji nalazi prikupljeni rekognosciranjem i u prethodnim popravcima crkve.

U suradnji s Državnom upravom za zaštitu spomenika kulture u Splitu Muzej hrvatskih arheoloških spomenika obavio je zaštitna iskopavanja u crkvi Sv. Mihovila u Lažanima u Kaštel - Kambelovcu. Radovi su trajali od 14. do 16. veljače 2000. godine. Konzervaciju i restauraciju objekta te dokumentaciju vodili su i nadzirali djelatnici Državne uprave, arhitekt-konzervator Anita Gamulin, te dokumentaristi Neno Ivanišević i Ana Peršen. Na samoj crkvi tada su vođeni građevinski radovi na obnovi, pod nadzorom Državne uprave za zaštitu spomenika. Istraživanja su provedena u unutrašnjosti crkve, a prethodno su tijekom 1999. godine izvršena sondažna iskopavanja za potrebe statičkoga proračuna. Iskopane su dvije manje sonde uz južni i sjeverni zid crkve s vanjske strane. Obje su bile sterilne, s tim da je na južnoj strani bio nasip šuta i kamenja, a na sjevernoj prirodni sloj zemlje uz liticu na kojoj crkva leži.

Povijesni lokalitet Lažane javlja se u pisanim vrelima već u 9. stoljeću, u znamenitoj Trpimirovoj darovnici iz 852. godine. On je jedan u nizu primjera prevladavajuće slavenske toponimije na prostoru starohrvatske kliške županije. Crkva Sv. Mihovila u Lažanima sagrađena je u rustičnom romaničkom stilu na istaknutom strmom brijegu brda Kozjak, koji dominira okolnim prostorom. Osim crkve na krajnjem završetku litice podignuta je i manja okrugla ku-

la, sagrađena u 15.-16. stoljeću radi zaštite polja i ljudi od upada turskih trupa iz Klisa. Sv. Mihovil je manja jednobrodna crkva s oblom apsidom, a unutrašnjost joj je raščlanjena s dva para masivnih lezna. Spominje se u loše tradiranoj fundacijskoj ispravi iz 1104. godine, te opet u Zavodu splitskih benediktinki iz 1171. godine. Zajedno sa crkvom Sv. Martina od Kruševika, također u Kaštel-Kambelovcu, sačinjavala je u kasnom srednjem vijeku jednu župu. Prigodom manjih popravaka početkom 20. stoljeća pronađeno je u tadašnjem pločniku više ulomaka rimskodobne provincijalne skulpture ulomaka starokršćanskih natpisa (5.-6. stoljeće). Oni potvrđuju postojanje ukopišta neke manje kršćanske zajednice, koje je oblikovano oko poblize nepoznate crkve iz toga doba. I oko srednjovjekovne crkve je također nastalo župsko groblje, sondirano 1924. godine od društva "Bihać", ali rezultati nisu nikada detaljnije objavljeni, osim nalaza ulomaka rimske skulpture u pločniku crkve. Posljednja obnova crkve obavljena je 1952. godine pod nadzorom Cvite Fiskovića. Višekratnim obilascima samoga položaja, koji su provedeni u sklopu reambuliranja širega terena oko Sv. Jurja na Putalju, pronađena je manja količina ulomaka prapovijesne, rimske provincijalne i grube kasnosrednjovjekovne keramike (reambulaciju je proveo Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, a ekipu je predvodio viši kustos Tonči Burić sa suradnicima iz Zadra: prof. dr. Slobodanom Čače s Filozofskog fakulteta i višim kustosima Ivom Fadićem i Brankom Nedved iz Arheološkog muzeja, te studentima arheologije i povijesti umjetnosti Ivankom Bilich i Adelom Puharić, također s Filozofskog fakulteta u Zadru).

Iskopavanja smo započeli u apside, nakon što je demontiran rustični recentni oltar, koji je zauzimao cijelu apsidu i bio ispunjen šutom i sitnijim kamenjem. Među kamenjem ubačenim u oltar

*Tlocrt crkve Sv. Mihovila
i užeg okoliša crkve*

Sv. Mihovil u Lažanima,
pogled s jugoistoka

nađen je i manji ulomak - vjerojatno stele, na kojemu je sačuvan ostatak trokutastoga završetka ukrasnog polja, sasvim izlizan, što upućuje da je prethodno bio iskorišten za ploču u nekom starijem podu.

Temelj apside sa sjeverne strane leži na litici što se strmo spušta k jugu, a s južne strane temelj leži na nasipu šuta i kamenja, kojim je ispunjen prostor između litice i vanjskoga južnog okvira. Taj okvir, pravokutnoga tlocrta, sazidan je od velikih masivnih blokova vapnenca, uglavnom četvrtasta oblika. Na zapadnoj je strani otvoren i nastavlja se u stepenice koje vode do ulaza u crkvu. Sa sjeverne, i većim dijelom s istočne, oslonjen je na prirodnu liticu, a s juga zatvara prazan prostor koji je ispunjen i poravnan debelim nasipom šuta i kamenja. U taj okvir uklopljena je crkva jednostavnih romaničkih odlika. Mogući arhitektonski ostaci starijih zdanja nisu sačuvani, no pretpostavljaju ih drugi arheološki nalazi. Nasip unutar zadanoga okvira sadržava šut, kamenje i nešto malo zemlje; od pokretnih nalaza ima nekoliko kamenih ulomaka: dva s tragovima žljebova koji obrubljuju trokutasta polja (ulomci stele?) i sitni ulomak vapnenca s izrazitim tragovima bitumena u fakturi, a kojemu je jedna ploha obrađena. Spomenut ćemo da je gotovo identična konstrukcija podignuta je i oko rustične crkvice Sv. Maksima na hrbatu brda Perun u Poljici-ma kod Splita.

Uz rub jugoistočnog dijela temelja apside unutar crkve nađeni su ostaci starijega pločnika položenog na krupnije kamenje u nasipu, preko kojega je nabačen sloj maltera kojim se izravnala površina. Uzduž cijeloga dna zida sačuvan je, u visini od 24-28 cm cca, kompaktni sloj izvorne zidne žbuke, mjestimice s preostatom debljeg mlađeg sloja koji se nastavlja na naknadno ubačene masivne pilone slijepih lukova s obje strane lađe. Današnji recentni pločnik u lađi crkve niži je oko 7 cm od ostataka toga staroga pločnika u apsidi, a 15, tj. 30 cm od dvije razine današnjega prezbiterija što se nalazio pred demontiranim oltarom. Na spoju

Stražarska kula u Lažanima iz vremena
mletačko-turskih ratova

prvoga južnog pilona i apside, u sačuvanom mladem sloju deblje žbuke, uočljiv je otisak četvrtasta oblika. Vjerojatno je to trag nekadašnjeg *stipesa* ili rubne stepenice prezbiterija.

Nakon što je skinut recentni pločnik u prezbiteriju i sav pločnik u lađi crkve, pokazalo se da je sve do ulaznih vrata bila prirodna litica, a prazni prostor uz nju ispunjen šutom i kamenjem. Nisu utvrđeni tragovi zidova ili povišenih dijelova starijega prezbiterija, a nije bilo ni mnogo pokretnih nalaza: jedan ulomak dna amfore, tri manja ulomka stela s tragovima žlijebova i pruga koji omeđuju ukrasna polja, manji ulomak mramora sa širim žlijebom uz rub, te ulomak okvira vrata ili prozora s rupom i žlijebom za umetanje osovine.

U prilog vjerojatnoj pretpostavci o postojanju starijih sakralnih zdanja na položaju crkve Sv. Mihovila valja navesti spomenute nalaze ulomaka natpisa iz kasnoantičkoga razdoblja. Oni ukazuju na postojanje starokršćanskoga svetišta na tome mjestu, ali nam njegov oblik i dimenzije nisu sačuvani. Tome je ponajviše pridonijela sama konfiguracija terena. Naime, na strmoj kamenoj litici ostaci zida starijih objekata u pravilu se radiraju do kraja, jer predstavljaju smetnju za statičko utemeljenje novoga zdanja, za razliku od ostataka zidova objekata koji su ukopani u zemlju, gdje takvi ostaci služe kao čvrsta podloga za nove zidove. Osim navedeno-

ga primjera s ovoga nalazišta valja upozoriti i na istovrsni slučaj registriran kod crkve Sv. Lovre na Balavanu u Kaštel-Lukšiću, gdje su istraživanja u tijeku, a preliminarni rezultati se prezentiraju u ovom broju Starohrvatske prosvjete.

*St. Michael's Church
in Lažani*

In 2000, in collaboration with the State Department for the Protection of National Heritage of Split, that performed conservation and restoration works, the Croatian Archaeological Monuments Museum performed protection excavations in the St. Michael's Church (Sv. Mihovil) in Lažani, Kaštel Kambelovac. The excavations were of limited scope and duration, and included only the interior of the church. There were practically no finds, and there was found the original Romanesque floor in the church apse. It was also found out that the church was on an area on top of a hill, constructed of rectangular walls made of massive stone blocks, within which there were solid rock and debris and stone fill-in. This is why no earlier structures have been preserved: a paleo-Christian and a possible Roman-pagan ones, indicated by older finds collected in previous recognitions and church repairs.

Literatura:

F. BEGO, *Kaštel Kambelovac*, Kaštela, 1991., 50-68, sl. 5 (str. 16-17); 83-97.

V. OMAŠIĆ, *Kaštela od prapovijesti do početka XX. stoljeća*, Kaštela, 2001., 46-49.

